

شناخت قرآن

دکتر مجید معارف

روشن می‌شود:

الف - نزول قرآن به عنوان معجزه پیامبر اسلام (ص)

یکی از ویژگیهای پیامبران ارائه معجزه یا معجزاتی است که از سوی آنها عرضه می‌شود. معجزه کار خارق‌العاده‌ای است که صدور آن با اذن و اراده الهی همراه است و به عنوان سندی جهت اثبات حقانیت پیامبران و اقناع مردم و اتمام حجت بر آنان در این خصوص، عرضه می‌گردد.

رسول گرامی اسلام (ص) نیز همانند دیگر پیامبران الهی معجزه‌های متعددی جهت مردم عرضه داشت که مهمترین همان قرآن کریم است. قرآن کلام خدای تبارک و تعالی بوده که به وسیله فرشته وحی موسوم به جبرئیل بر حضرت محمد (ص) نازل شد.

قرآن کریم نخستین منبع شناخت فرهنگ و معارف اسلامی است که در دسترس مسلمانان قرار دارد.

از همان عصر نزول قرآن، این کتاب مورد توجه مسلمانان قرار گرفت و اندیشمندان مسلمان، بویژه مفسران و دانشمندان علوم قرآنی، کتب ارزشمندی در زمینه شناسایی قرآن و علوم گوناگون آن تألیف کرده‌اند.

نام و عنوان کتاب الهی

معروفترین عنوانی که برای نامگذاری کتاب الهی به کار رفته، همان تعبیر شریف «قرآن» است. این نامگذاری ریشه در خود قرآن مجید دارد و دهها مرتبه در آیات مختلف به کار رفته است. این کلمه در اکثر موارد به صورت معرفه «القرآن» و در پاره‌ای از موارد به صورت نکره استعمال شده است. این کلمه اسم فعل یا مصدری است که در معنای اسم مفعول خود به کار رفته و به مفهوم خواندن است.

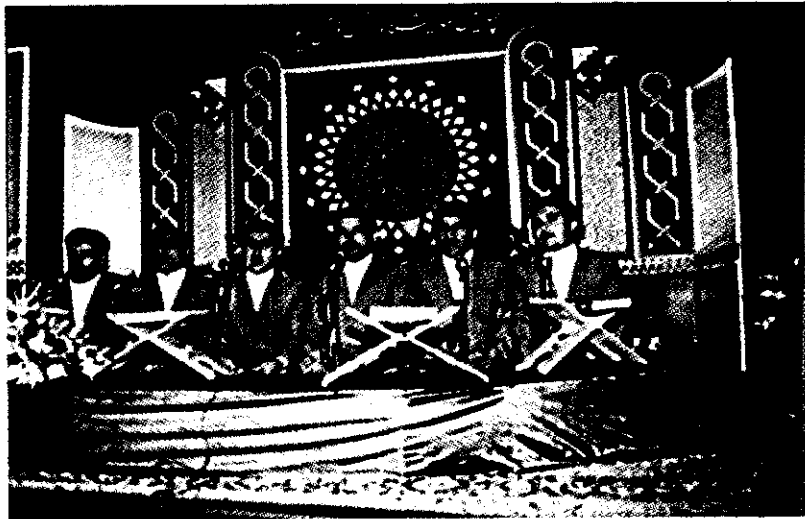
علاوه بر کلمه «قرآن» از برخی از آیات قرآنی تعبیر دیگری به عنوان اسمی دیگر قرآن استخراج شده که شمار آنها افزون بر ۵۰ است، از معروفترین این تعبیر می‌توان از واژه‌های «کتاب»، «ذکر»، «تنزیل» و «فرقان» یاد کرد.

از عناوین دیگری که در بحث نامهای قرآن در کتب علوم قرآنی دیده می‌شود، می‌توان به عناوین: احسن‌الحديث، نور، مبین، شفاء، رحمت، موعظه، بیان، مبارک، قول فصل، بشری، هدی، حکیم، مجید و تذکره اشاره کرد. البته هیچکدام از این عناوین را نباید به عنوان نام اختصاصی قرآن در نظر گرفت، بلکه هر کدام از اینها به عنوان وصفی

برای قرآن به کار رفته‌اند و مجموعاً به خصوصیات کتاب الهی اشاره می‌کنند.

اهداف نزول قرآن

با توجه به تعریف اجمالی قرآن که: «قرآن کتابی است که از جانب خدای تبارک و تعالی به عنوان معجزه رسول گرامی اسلام (ص) نازل شده و عهده‌دار امر هدایت انسان است» دو هدف اصلی از نزول آن

اعجاز قرآن به عصر و زمان خاصی منحصر نیست بلکه جنبه‌ای ابدی و جاودانی دارد و از جمله پیشگویی‌های قرآن که به حقیقت پیوسته، همان ناتوانی مخالفان قرآن در آوردن سوره‌ای نظیر سوره‌های قرآن است. قرآن کلام خداوند است و کسی نمی‌تواند سخن و کلامی نظیر آن را بیاورد و یا بر سبیل افترا سخنی از سخنان خود را به عنوان آیه‌ای از قرآن عرضه بدارد.

ب - نزول قرآن وسیله هدایت انسان

آیات متعددی بر موضوع هدایتگری قرآن به عنوان یکی از هدفهای

نزول آن تأکید می‌کند. از جمله در سوره آل عمران (آیه ۱۳۸) آمده است: «این کتاب (وسیله‌ای جهت) بیان (حقایق) برای مردم بوده و عامل هدایت و اندرز جهت پرهیزکاران است»

قرآن مجید در بسیاری از زمینه‌ها، از جمله زمینه‌های اعتقادی، اخلاقی، تاریخی، فقهی، حقوقی، اقتصادی و... حقایقی را با بشر در میان گذاشته است، ولی از بیان تفصیلی و جزئی بسیاری از این مباحث خودداری کرده است. از این جهت قرآن کتابی است که مطالب آن نیازمند تبیین و تفسیر است که این امر در درجه نخست توسط پیامبر اکرم (ص) و امامان معصوم (ع) به وقوع پیوست و در درجه بعد، مفسران اسلامی با الهام از روایات معصومان عهده‌دار آن شده‌اند.

از طرف دیگر بسیاری از مفاهیم اعتقادی و اخلاقی و... با الفاظ و تعابیر مختلف در قرآن تکرار شده است. اما با توجه به سبکها و روشهای مختلفی که قرآن در ارائه حقایق خود از آنها استفاده کرده است، تکرار این

مفاهیم ملال و کسالتی برای خواننده خود ایجاد نمی‌کند بلکه هدف از این تکرار، فراهم ساختن زمینه بیداری و تذکر بیشتر برای انسان است. با توجه به این حقایق قرآن خود را عهده‌دار هدایت انسان دانسته و با همین مطلب با انسان به بحث می‌پردازد.

تفاوت قرآن با معجزات دیگر
مهمترین تفاوت قرآن - معجزه جاودانه پیامبر اسلام (ص) - با معجزات دیگر در همان ویژگی

هدایتگری است. معجزات پیامبران دیگر - از جمله عصای حضرت موسی و ید بیضی او، دم حضرت عیسی (ع) (که مردگان را زنده می‌ساخت)، شتر حضرت صالح و... تنها به عنوان وسیله‌هایی جهت اثبات حقانیت آنان به شمار می‌رود و ارتباطی با هدایتگری مردم - از جهت بیان قوانین الهی و سایر چیزهایی که اشاره شد - ندارد.

از طرفی کتب آسمانی قبل از قرآن - همانند تورات و انجیل و زیور - تنها به عنوان وسیله هدایت مردم و بیان مقررات خداوندی نازل شده‌اند و فاقد جنبه‌های اعجاز بوده‌اند. در این میان قرآن تنها کتابی است که دو ویژگی اعجاز و هدایتگری با هم در آن جمع شده است.

تفاوت دیگری که در زمینه این معجزه و معجزات دیگر وجود دارد مربوط به ابدی بودن معجزه قرآن و موقتی بودن سایر معجزات می‌شود. با مرگ هر پیامبری معجزه آن پیامبر نیز از بین بشر رخت برست اما قرآن معجزه‌ای باقی و جاویدان است که در هر عصر و زمانی سندی بر حقانیت پیامبر اسلام (ص) به شمار می‌رود.

خصوصیات قرآن از نظر دوره نزول

قرآن در طول دوران رسالت حضرت محمد (ص) به تدریج نازل شده است. این مطلب در کتب تاریخ و علوم قرآنی به «نزول تدریجی» مشهور است. در برخی از این کتب از نزول دیگری برای قرآن به عنوان «نزول دفعی» بحث شده است. برخی از محققان شیعہ بر این عقیده‌اند که مراد از نزول دفعی نزول کلیات حقایق قرآن به صورت یکجا بر قلب رسول خدا (ص) بوده است. به عقیده این محققان آیهی چون: «شهر رمضان الَّذی أنزل فيه القرآن»

ماه رمضان ماهی است که قرآن در آن نازل شده است (بقره / ۱۸۵)، یا: «لَمَّا أَنْزَلْنَا فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ» (قدر / ۱) اشاره به همان نزول دفعی دارد.

در مقابل این آیات، آنچه با صراحت بیشتری در قرآن از آن بحث شده همان نزول تدریجی است. قرآن در طول بیست و سه سال به تدریج و برحسب حوادث و رخدادهای مختلف نازل شده است. نزول تدریجی قرآن حکمتها

و فواید مختلفی داشته است که سه مورد آن عبارتند از:

الف - تقویت قلب رسول خدا (ص) از طریق ارتباط مستمر جبرئیل با ایشان.

ب - ساده شدن فراگیری، حفظ کتابت و آموزش قرآن برای مردم.
ج - مرتبط شدن نزول قسمتهایی از قرآن با شرایط سیاسی و اجتماعی جامعه.

بنا به صحیح‌ترین روایت تاریخی از ۱۱۶ سوره قرآن، ۸۶ سوره آن در مکه و باقی آن - یعنی ۲۸ سوره - در مدینه نازل شده است. بین سوره‌های مکی و مدنی، از نظر کوتاهی و بلندی این سوره‌ها و آیات آن، و نیز از نظر

اعجاز قرآن به عصر و زمان خاصی منحصر نیست بلکه جنبه‌ای ابدی و جاودانی دارد و کسی نمی‌تواند سخن و کلامی نظیر آن بیاورد

جمله‌بندی و وزن و آهنگ عبارات و نیز پیامها و محورهای مورد بحث، تفاوت‌های چندی وجود دارد که معلول اختلاف شرایط مکه و مدینه از نظر اجتماعی، فرهنگی و سیاسی است.

اجزاء و تقسیمات قرآن

قرآن کریم به سی جزء تقسیم شده و هر جزء آن به چهار حزب . و در برخی از قرآنها به دو حزب (حزب بزرگ) . قسمت شده است. هر حزب قرآن نیز به نوبه خود شامل تعدادی فراز یا اصطلاحاً رکوع می‌باشد. این تقسیمات که در حال حاضر با علائم مشخصی در قرآنها دیده می‌شود، در عصر نزول قرآن شایع نبود و در دوره‌های بعد، آن هم به جهت ختم قرآن در طول یک ماه و نظایر آن، از سوی دانشمندان معمول شد. اما آن تقسیمات قرآن که ریشه تاریخی صحیحی دارد و به عصر نزول قرآن بازمی‌گردد همان تقسیم قرآن به سوره‌ها و تقسیم سوره‌ها به تعدادی آیات است.

بررسی سوره در قرآن

قرآن مجید از ۱۱۴ سوره تشکیل شده است. سوره در لغت به معنای حصار و باره شهر، شرف و منزلت، نیمخورده و باقیمانده یک چیز و بالاخره دستواره و دستبند به کار رفته است. و اما در اصطلاح علوم قرآنی، سوره به گروهی از آیات قرآن اطلاق می‌شود که دارای آغاز و انتهای است و معمولاً بین دو بسم‌الله قرار دارد.

اینکه در عبارت اخیر تعبیر

«معمولاً» آمده است، به دلیل استثنایی است که در دو مورد وجود دارد. یکی از این دو مورد مربوط به سوره توبه است که از ابتدا بدون «بسم‌الله» نازل شد. زیرا بر طبق روایات رسیده «بسم‌الله الرحمن الرحیم» آیه رحمت بوده و شروع سوره توبه که در مقام اظهار بی‌زاری از مشرکان نازل گردید، با پیام رحمت الهی مناسبت نداشت. از طرف دیگر سوره نمل دارای دو «بسم‌الله الرحمن الرحیم» است که یکی از آنها به شروع نامه حضرت سلیمان خطاب به ملکه سبا مربوط می‌گردد و ارتباطی با فاصله دو سوره یا یکدیگر ندارد.

نباید تصور کرد که هر سوره‌ای از قرآن در حکم فصلی از یک کتاب به

شمار می‌رود. چنین مقایسه‌ای، مقایسه صحیحی نیست. زیرا معمولاً در یک کتاب فصول آن از نظر محتوا، مستقل از یکدیگر بوده و یا حداکثر مترتب بر هم است، در صورتی که سوره‌های قرآن، از نظر مباحثی که در آن مطرح شده هیچگونه ترتب و یا استقلالی نسبت به یکدیگر ندارند و گاه می‌شود که موضوع واحدی مانند خداشناسی، معاد و یا حتی سرگذشت یکی از پیامبران در سوره‌های مختلف منتهی در هر سوره از زاویه‌ای و به شکلی (مختصر یا مفصل) آمده است.

سوره‌های قرآن از نظر کوتاهی و بلندی از تنوع چشمگیری برخوردارند. بزرگترین سوره قرآن سوره بقره نام دارد که در مدینه نازل شده و دارای ۲۸۶ آیه است. و کوچکترین سوره قرآن سوره کوثر است که دارای ۳ آیه و از سوره‌های مکی است. ترتیب سوره‌ها در قرآن کریم از نظام خاصی آن هم به شکل مطلق تبعیت نمی‌کند گرچه به طور نسبی می‌توان گفت که سوره‌های قرآن از بزرگ به کوچک (با استثنائاتی که وجود دارد) پشت سر هم آمده‌اند.

بررسی آیه در قرآن

هر سوره‌ای از قرآن از تعدادی آیه تشکیل شده است. کلمه آیه از نظر لغوی به معنای نشانه است و در اصطلاح علوم قرآنی عبارت از بخشی از حروف، کلمات و یا عبارات قرآن است که حدود آن توسط شارع - یعنی از طریق نقل و روایت - مشخص شده باشد. به عقیده شیعه «بسم‌الله الرحمن الرحیم» در تمام سوره‌ها به عنوان آیه مستقلی

نازل شده است هرچند که اهل سنت معمولاً بسم‌الله را جزئی از آیه نخست هر سوره به شمار آورده‌اند. بنا به صحیح‌ترین نظر، قرآن دارای ۶۲۳۶ آیه است.

آیه‌های قرآن - همانند سوره‌ها - از نظر کوتاهی و بلندی از تنوع بسیاری برخوردارند. کوچکترین آیه قرآن در حروف مقطعه آیه «حم» در ابتدای سوره‌های حوامیم و آیه «طه» است. کوچکترین آیه قرآن در غیر حروف مقطعه آیه «والضحی» و «والفجر». و به عقیده برخی آیه «مذها متان» در سوره الرحمن - است. در مقابل بزرگترین آیه قرآن، آیه دین یا آیه مداینه است که آیه ۲۸۲ سوره بقره بوده و خود حدود یک صفحه متوسط را

تکرار مفاهیم در قرآن ، ملال و کسالتی برای خواننده خود ایجاد نمی‌کند، بلکه هدف از این تکرار، فراهم ساختن زمینه بیداری و تذکر بیشتر برای انسان است

شامل می‌شود.

نخستین آیاتی که از قرآن نازل شد، ۵ آیه ابتدای سوره علق است. این مطلب را اکثر دانشمندان اسلامی تصریح کرده‌اند. ولی در مورد آخرین آیه‌ای که بر رسول خدا (ص) نازل گردید؛ اختلاف نظر وجود دارد. به عقیده برخی از مفسرین آخرین آیه‌ای که نازل گردید؛ آیه ۲۸۱ سوره بقره با عبارت:

«وَأَنْتُمْ يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّى كُلُّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ» بوده است که نزول آن در حدود هشتاد روز قبل از رحلت رسول خدا (ص) اتفاق افتاد.

ضوابط و خصوصیات سوره‌های مکی و مدنی

در سوره‌های مکی بیشتر از مباحثی چون دعوت به اصول و بنیادهای اسلام از جمله ایمان به خدا و روز واپسین، اثبات معجزه قرآن و تحکیم نبوت پیامبر اسلام (ص)، توصیفات بهشت و دوزخ، دعوت به فضایل اخلاقی و نهی از ردایل و بحث و مجادله با مشرکان سخن به میان آمده است. از طرفی آیات و سوره‌های مکی از نظر سبک و اسلوب با آیات و سوره‌های مدنی تفاوت دارد. به طوری که مهمترین خصوصیات آیات و سوره‌های مکی در زمینه‌هایی چون ایجاز و اختصار در بیان، آهنگ و سجع کلمات، کوتاهی آیات و سوره‌ها و حرارت در تعبیر اعلام است.

در مقابل مهمترین خصوصیات سوره‌های مدنی این است که در آنها از جهاد و احکام آن بحث شده و از منافقین و اهل کتاب (یهود و نصاری) یاد کرده و چگونگی رویارویی با آنان را نشان می‌دهد، همچنین در این سوره‌ها از احکام، حدود و مقررات قوانین مدنی و اجتماعی سخن به میان آمده و از نظر سبک و اسلوب نیز این سوره‌ها نوعاً طولانی‌تر از سوره‌های مکی و نثر آنها به صورت نثر مرسل است.

آشنایی با برخی اصطلاحات علوم قرآنی

الف: محکم و متشابه در قرآن

تقسیم‌بندی آیات قرآن به محکم و متشابه، یک تقسیم‌بندی قرآنی است. مبنای این تقسیم‌بندی آیه هفتم سوره آل عمران است که می‌فرماید: «ووست خدایی که کتاب (قرآن) را بر تو نازل کرد» بخشی از این کتاب آیات محکّمات است که اساس کتاب است و بخشی متشابهات است.

محکم به معنای آیه‌ای است که دارای یک معنای روشن و صریح بوده و هرگز معنای آن با معنای دیگری اشتباه نمی‌شود. این گونه آیات تکلیف مخاطبان خود را کاملاً مشخص می‌سازد و بپراحتی مورد عمل قرار می‌گیرند. مانند: «اقیموا الصلاة» که در دلالت بر: «نماز را به پا دارید»

روشن و صریح است. در مقابل آیه متشابه عبارت از آیه‌ای است که در معنای آن احتمالات متعددی به ذهن مخاطب رسد به طوری که در مورد حقیقت معنای آیه امر بر وی مشتبه شود. در مورد این گونه آیات خواننده موظف است تا به تحقیق پردازد و معنای صحیح آیه را کشف نماید و تا قبل از این مرحله وی وظیفه‌ای نسبت به عمل به آیه ندارد، لکن باید به عنوان یک مسلمان به آن ایمان آورده و تا روشن شدن معنای آیه صبر و درنگ کند. مثلاً در سوره قیامت آیه‌ای جلب نظر می‌کند که به ظاهر حکایت از رویت خفاوند در جهان آخرت دارد (آیه ۲۳) در صورتی که طبق آیات دیگر رویت خفاوند در دنیا و آخرت منتفی است (انعام / ۱۰۳، اعراف ۱۴۳) لذا مفسران با رجاع آیه سوره قیامت به آیات سوره‌های انعام و اعراف نتیجه گرفته‌اند که مراد از رویت خفاوند رویت قلبی است و نه رویت ظاهری.

سور: ناسخ و منسوخ در قرآن

تقسیم‌بندی دیگری که در مورد آیات قرآن در کتب علوم قرآنی آمده است، تقسیم آیات و یا احکام دینی به ناسخ و منسوخ است. کلمه نسخ در معنای لغوی خود به معنای نوشتن و پاک‌نویس کردن، نقل و تغییر و از بین بردن آمده است اما کلمه نسخ در اصطلاح علوم قرآنی عبارت از سپری شدن حکمی از احکام ثابت دینی یا سپری شدن وقت و زمان اعتبار آن است. هر مورد جایگاه نسخ در مفاهیم دینی باید گفت با توجه به تکامل تدریجی ادیان الهی. از نظر احکام و مقررات شرعی. برخی از احکام ادیان سابق توسط احکامی از فقه اسلامی نسخ شده است. به حکم نسخ شده، منسوخ و به حکم جدید که به اعتبار حکم سابق خاتمه داده است، حکم ناسخ گویند. به عنوان مثال تغییر قبله مسلمانان از مسجدالاقصی به مسجدالحرام نمونه‌ای از نسخ در اسلام است. در اوایل بعثت، مسلمانان مطابق سنتی که معمول بود. به جانب بیت المقدس نماز می‌خواندند اما در سال دوم هجری و با نزول آیات ۱۴۲ الی ۱۴۵ سوره بقره خدای تبارک و تعالی به پیامبر (ص) و مؤمنان دستور داد که از این به بعد به سمت مسجدالحرام نماز بگذارند، با نزول این آیات حکم پیشین منسوخ و مسجدالحرام به عنوان قبله رسمی مسلمانان معین شد.

ج: عام و خاص در قرآن

عام عبارت از لفظی است که بدون هیچگونه استثناء تمام افرادی که صلاحیت شمول حکم یا مطلبی را دارند دربرمی‌گیرد مثل آیه: «ان الله علی کل شیء قدیر» یعنی خداوند بر هر کاری قادر است (بقره / ۲۰) و یا آیه: «کل من علیها فان» یعنی هر موجودی در مسیر فنا و نابودی است.

(الرحمن / ۲۶) اما خاص عبارت از لفظی است که تنها برخی از افراد را که صلاحیت شمول حکم راهارا هستند دربرمی‌گیرد. به عنوان مثال: آیه: «ان الانسان لفی خسر» (عصر / ۲) عام است زیرا حکم خسران نسبت به همه انسانها صادر شده است اما آیه: «الذین آمنوا و عملوا الصالحات...» (عصر / ۳) خاص است زیرا حکم خسران به غیرمؤمنان تخصیص خورده و چنانکه معلوم است مؤمنان از آن خارج شده‌اند.

د: شأن نزول در قرآن

سبب نزول در اصطلاح علوم قرآنی عبارت از سؤال، حادثه و یا پیشامدی است که متعاقب آن آیه یا آیاتی از قرآن نازل شده است. با توجه به آنچه در بحث نزول تدریجی گذشت، برخی از آیات قرآن ناظر به حوادث و یا وقایعی نازل شده است.

دانشمندان اسلامی با استفاده از روایاتی که از سوی امامان شیعه و مفسران صحابه نقل شده است تلاش کرده‌اند این دسته از آیات را مشخص سازند و در ضمن تفاسیر خود به سبب نزول و یا شأن نزول آیات اشاره کنند.

ر: تنزیل، تفسیر و تأویل

کلمه تنزیل مصدر باب تفعیل و به معنای فرود آمدن است، این کلمه در کتابهای علوم قرآنی به معنای یکی از نامهای قرآن آمده است و در این صورت تنزیل به معنای اسم مفعول خود یعنی منزل، یعنی کتاب فرود آمده از ناحیه خداوند است اما کلمه تنزیل مفاهیم یا به عبارت دیگر کاربردهای دیگری نیز دارد، اگر کلمه تنزیل در مقابل تفسیر و یا تأویل به کار رود بیشتر به معنای روشن و تحت‌اللفظی آیه بوده و از این جهت مترادف با ترجمه است.

کلمه تنزیل در ۱۱ مورد در آیات قرآنی وارد شده و از این موارد در ۵ نوبت تعبیر «تنزیل الکتاب» و در ۶ مورد دیگر به صورت مطلق «تنزیل» آمده که مقصود از آن همان قرآن است مانند: «وَأَنزَلْنَا لِرَبِّ الْعَالَمِينَ»

یعنی قرآن فرود آورده و پروردگار جهانیان است. (شعراء / ۱۹۲) کلمه تفسیر از ریشه فَسَّرَ یا سَفَّر گرفته شده و این دو واژه به معنای کشف و بیان است. لذا تفسیر به معنای روشن کردن و واضح نمودن است. تفسیر در معنای اصطلاحی به معنای روشن ساختن و کشف معنای الفاظ و عبارات دشوار است، علم تفسیر علم فهم و شناختن قرآن و بیان معانی و استخراج احکام و حکمت‌های آن محسوب می‌شود. واژه تفسیر یک بار در قرآن (آیه ۲۳ از سوره فرقان) بیشتر وارد نشده است که آن هم در همان معنای توضیح و بیان است اما در احادیث این کلمه بسیار به کار رفته است خصوصاً در احادیثی که در آن از تفسیر به رأی نهی شده است. اما کلمه تأویل از ریشه أَوَّل گرفته شده و أَوَّل به معنای بازگرداندن و رجوع است. تأویل در عرف قرآن به معنای: عاقبت امر، ارجاع به حقیقت شی و تعبیر خواب به کار رفته است. تأویل در نظر برخی از مفسران قدیمی به همان مفهوم تفسیر بوده است، اما پس از آن تأویل به برداشتهایی از قرآن اطلاق می‌شود که مناسبتی با ظواهر الفاظ و عبارات ندارد و همین نکته

فرق اساسی تفسیر و تأویل را تشکیل می‌دهد. تفسیر با ریشه لغات و ظاهر عبارات مناسبت و هماهنگی دارد اما تأویل به ظاهر ارتباطی با ریشه لغات و عبارات قرآنی ندارد. تأویل قرآن به معنایی که گفته شد بر دو قسم خواهد بود: تأویل به حق و تأویل به باطل. تأویل به حق قرآن نزد خداوند و نیز کسانی است که خداوند این دانش را به آنان عطا فرموده است مانند رسول خدا (ص) و امامان (ع) که در قرآن از آنان به «راسخون در علم» تعبیر شده است و ما موظف هستیم که در همه حال برای فهم قرآن به آن بزرگواران و علما و دانشمندانی که از فرمایشات آنها بهره می‌برند، مراجعه نمائیم. اما تأویل به باطل: کار بیماردلانی است که بدون هیچ‌گونه قرینه و مدرکی آیات قرآن را از مفاهیم ظاهری آن منحرف ساخته و به گفته قرآن، هدفی جز فتنه‌جویی و ایجاد تشویش در ذهن مؤمنان ندارند (آل عمران / ۷)